

SCHAAPSKUDDES IN NEDERLAND: ECONOMISCHE RENTABILITEIT EN ECOLOGISCHE MEERWAARDE

B.S. Elbersen

18

Het onderzoeksinstituut Alterra onderzoekt in opdracht van het ministerie van LNV de economische en ecologische aspecten van gescheperde schaapskuddes in Nederland. De aanleiding hiervoor is de invoering van het Programma Beheer in 2000 en de brief die voormalig Staatssecretaris Faber in mei 2001 naar de Landelijke Werkgroep Professionele Schaapskuddehouders (LWPS) heeft gestuurd. In die brief kondigt de Staatssecretaris een onderzoek aan naar mogelijkheden om de financiële situatie van schaapskuddehouders te verbeteren, indien zij hun werk combineren met het realiseren van natuurwaarden. Tevens kondigt LNV aan in gesprek te zullen gaan met pachters om de problemen van schaapsherders ten aanzien van toegang tot gronden te bespreken. Overigens vindt het ministerie dat dit primair een probleem is van de pachters en herders, tenzij er ecologische belangen op het spel staan.

Het onderzoek van Alterra zal eind februari klaar moeten zijn en kan leiden tot veranderingen in het Programma Beheer ten gunste van beheer met gescheperde schaapskuddes in Nederland. Op 12 december 2002 werd als onderdeel van het onderzoeksproject een workshop georganiseerd voor herders, LNV-beleidsmedewerkers en terreinbeheerders. Op deze workshop zijn de voorlopige onderzoeksresultaten gepresenteerd, knelpunten gesignaleerd en is gezamenlijk naar oplossingen gezocht.

Nadat tussen 1930 en 1940 het veeweiden op heidenen, graslanden, bossen en akkers vrijwel was verdwenen en natuurterreinen sterk verruigden, kwam in de jaren '70 het beheer van halfnatuurlijke landschappen met grazers op. De noodzaak hiertoe werd tevens versterkt door de negatieve effecten van verdroging, vermesting en verzuring op de natuurkwaliteit in veel terreinen. De grazers werden nu ingezet als beheerinstrument. Sindsdien is het areaal begraasde natuurterreinen gestaag toegenomen. Vanwege de veelal decennialange afwezigheid van enige vorm van beheer, ging het in veel situaties om herstelbeheer.

Er lopen in Nederland inmiddels ruim 35 gescheperde schaapskuddes rond.

Voor dit Alterra-onderzoek zijn 26 herders van kuddes van particulieren, stichtingen en terreinbeherende organisaties ondervraagd. De kuddes bestaan vrijwel altijd uit traditionele rassen als Veluwe en Drentse Heideschappen, Schoonebekers, Kempische Heideschappen en Mergellanders. De kuddes variëren in omvang van gemiddeld 220 ooien voor stichtingen tot 370

ooien voor particulieren. Van de terreintypen die gebruikt worden, bestaat meer dan de helft uit droge heide, een vierde uit vochtige heide en de rest uit natuurlijke graslanden en akkers. De graasdierdichtheid varieert van 5 schapen per hectare bij particulieren tot 1,8 schapen per hectare bij stichtingskuddes.

De belangrijkste ecologische waarde van een gescheperde schaapskudde is dat de herder de begrazing sterk kan sturen, er een verspreiding van diasporen plaats heeft, verschralling kan plaatsvinden en er een functionele samenhang op landschapsschaal gecreëerd kan worden. In halfnatuurlijke landschappen heeft gescheperde beweiding meerwaarde boven standbeveiding.

Gescheperde kuddes zijn niet alleen geschikt voor het reguliere beheer, maar kunnen ook een rol spelen bij het herstelbeheer, met name door de stuurbaarheid van de graasdruk. De zaadvoorraad in de bodem is in veel gevallen een kritische succesfactor gebleken. Een schaapskudde kan bij uitstek een rol spelen bij de hervestiging van plantensoorten (en soms ook diersoorten) via de verspreiding van diasporen, al is dit in veel gevallen een langetermijnproces. Het verschrallingseffect van begrazing met gescheperde kuddes is niet erg groot. De afvoer van stikstof via de mest

Het verschrallingseffect van begrazing met gescheperde kuddes is niet erg groot. De afvoer van stikstof via de mest per schaap per jaar bedraagt slechts 4 tot 6 kg. Foto: B.S. Elbersen.

Van de terreintypen die gebruikt worden, bestaat meer dan de helft uit droge heide, eenvierde uit vochtige heide en de rest uit natuurlijke graslanden en akkers. Foto: B.S. Elbersen.

per schaap per jaar bedraagt slechts 4 tot 6 kg. De afvoer van stikstof via de dieren, met name lammeren, heeft een veel groter effect.

De meeste ecologische winst is te behalen als gescheperde kuddes verschillend gebieden aandoen zoals heiden, natuurlijke graslanden en akkerland. Kalkrijke akkers, droge heiden, kalkrijke zomen en kalkarme akkers zijn terreintypen met in ons land een hoog aantal Rode lijstsoorten.

Het scheperen van kuddes is economisch gezien een weinig stabiele bezigheid. Zelfs in goede jaren haalt de meerderheid van de particulieren een inkomen dat niet veel hoger ligt dan het minimumloon. Voor stichtingen geldt dat ze alleen in goede jaren net een neutraal saldo halen maar in slechte jaren daar soms ver onder zitten. Voor beide typen kuddes geldt echter dat ze geen reserves kunnen opbouwen en daardoor tegenvallers, veroorzaakt door bijvoorbeeld MKZ of lage lamsvleesprijzen, niet kunnen opvangen. Er zou dan ook een meer structurele financiële basis en een duurzame samenwerking moeten komen tussen particulieren, stichtingen, terreinbeheerders, organisaties, lokale overheden, het rijk en het bedrijfsleven. Wanneer dit niet gebeurt, zal een veelzijdige sector, die ecologische, cultuurhistorische, recreatieve en educatieve waarden op een unieke manier verenigt, voorgoed uit Nederland verdwijnen.

B.S. Elbersen werkt bij de Alterra, afd. Landschap en Ruimtegebruik, en is betrokken bij het hier beschreven onderzoek.

BOSSCHAPSVERORDENINGEN SCHADELIJKE BOSINSECTEN: GEEN BEPERKINGEN AAN BOSBEHEER IN 2003

Mededeling Bosschap

Er zijn al heel lang wettelijke bepalingen die schade door verschillende soorten bastkevers moeten beperken. Het gaat hierbij om preventieve boshygiënische maatregelen die elk jaar door het Bosschap worden afgekondigd, op advies van de Bosschapscommissie Bosbescherming (ziekten en plagen). Dit advies is gebaseerd op praktijkwaarnemingen.

Beleid 2003

In 2001 werd voor het eerst in lange tijd besloten om, op basis van de destijds afgeronde praktijkproef van Alterra, geen beperkingen te stellen aan het bosbeheer wat betreft het voorkomen van schade door bastkevers. Op basis van praktijkwaarnemingen en adviezen van deskundigen uit de commissie Bosbescherming is dit beleid ook het afgelopen jaar voortgezet. Omdat de commissie Bosbescherming geen ontwikkelingen heeft gesignaleerd die leiden tot bijstellen van het beleid, is besloten om het beleid van de afgelopen jaren te handhaven voor het jaar 2003. Dit betekent dat het dit jaar niet noodzakelijk wordt geacht het beheer beperkingen op te leggen in het kader van het beheersen van de dennescheerder. Wat betreft de Verordening Bosschap schadelijke insecten in *Picea* en *Larix* gelden in 2003 eveneens geen beperkingen voor het beheer.

Praktijk

Dit betekent dat geveld hout van de soorten *Pinus*, *Picea* en *Larix* dit jaar niet voor een bepaalde datum uit het bos hoeft te worden verwijderd dan wel geschild dient te zijn. Dat houdt in dat dit jaar aan de houtoogst uit hoofde van fytosanitair beleid geen beperkingen worden gesteld.

Hoe verder?

Jaarlijks zal de commissie Bosbescherming van het Bosschap het bestuur blijven adviseren of er eisen moeten worden gesteld aan de bosexploitatie en het bosbeheer op lokaal, regionaal of landelijk niveau. Voor alle duidelijkheid: de verordeningen zelf verdwijnen niet, maar blijven gehandhaafd om in geval van calamiteiten, zoals zware stormen of wanneer dat anderszins wenselijk wordt geacht, beperkingen te kunnen stellen aan het beheer.

Voor de teksten van de Bosschapsverordeningen wordt verwezen naar de website van het Bosschap: www.bosschap.nl